

Архилох: „Заведување на помладата сестра“

м-р Даниела Тошева-Николовска

toshevadaniela@yahoo.com

1. Архилох во античката традиција

Јамбите на архајскиот поет Архилох долго време се одржале на античката рапсодска сцена. Овој лирски поет бил сметан за прв по епските поети Хомер и Хесиод. Пример за ова е Сократовото прашање до рапсодот *Ион* во истоимениот Платонов дијалог: *πότερον περὶ Ὀμήρου μόνον δεινὸς εἶ ἢ καὶ περὶ Ἡσιόδου καὶ Ἀρχιλόχου*; [1] (Plat. *Io*. 531A). Најстариот папирус кој содржи стихови од Архилох е датиран во времето на Птолемаите во Египет, отприлика 270-240 год. п.н.е. Според овој папирус, во кој се прави споредба меѓу Архилох и неговиот епски модел, може да се заклучи дека Архилох бил доста популарен и во III век п.н.е., а за ова сведочи и Атенај (*Deip.* X, 74) кој вели дека Аполониј Родоски, кој работел во Александрија токму во овој период, напишал монографија за Архилох (*Περὶ Ἀρχιλόχου*) [2]. За животот на Архилох постојат повеќе антички сведоштва, кои главно се темелат на податоците од неговите песни, или на она што за него се раскажувало. Токму заради таквата природа овие податоци се со сомнителна веродостојност. Денес оставината на Архилох е навистина скромна. Зачувани се неколку песни во фрагменти, кои го претставуваат единственото сведоштво за овој автор. За среќа, ваквата состојба се менува, особено во 20-от век, кога при археолошките ископувања во Египет се пронајдени повеќе папируси од античкиот период.

Најсигурни податоци за неговиот живот, преземени од фрагментите, се оние за времето во кое живеел, како и за местото каде што живеел. Смело е да се бараат податоци за неговиот личен живот од фрагментите, како што практикувале античките писатели, а и голем број денешни истражувачи. Ова се должи најмногу на тоа, што неговата поезија е пишувана во прво лице. Меѓутоа, таквиот начин на пишување во архајскиот период е вообичаен за изразување на колективното. Според фрагментите може да се каже дека Архилох живеел во VII-от век п.н.е., затоа што му бил современик на Гигес (фр. 19), кралот на Лидија, кој владеел во периодот од 687-652 г. п.н.е.; на друго место (фр. 20) алудира на уништувањето на Магнезија од страна на Кимеријците, а во фр. 122 зборува за целосното помрачување на сонцето, кое денешните научници го датираат на 6-ти април 648 год. пред н. е. Натаму, за лоцирањето во географски рамки се сметаат за подеднакво валидни податоците и од неговите фрагменти, но и од сведоштвата на подоцнежните писатели. Имено, со сигурност се знае дека потекнува од островот Парос, но според едни извори од истакнато семејство, а според други не. Павсанија [3] сведочи, како што и самиот слушнал и видел кога го посетил Делфи, дека Тасиецот Полигност направил слика на која дедото на Архилох од трето колено, Телис, бил прикажан на Хароновиот брод заедно со Клеобоја, свештеничката која го пренела култот на Деметра од Парос на Тасос. Ова укажува дека семејството на Архилох имало некаков удел во колонизацијата на

островот Тасос од страна на жителите на Парос, што се случило кон крајот на VIII и почетокот на VII век п.н.е. Истиот извор вели дека татко му се викал Телесикле, што може да биде хипокористик на Телис [4], што можеби укажува на свештеничко семејство, кое ѝ служело на Деметра. За ваквото тврдење во голема мера даваат повод фрагментите на Архилох.

Пиндар, од друга страна, можеби го започнува негативното гледање на поезијата на Архилох (*Pythia* 2.52-56):

ἐμὲ δὲ χρεῶν
φεύγειν δάκος ἀδινὸν κακαγοριᾶν.
εἶδον γὰρ ἕκασ ἐὼν τὰ πόλλ' ἐν ἀμαχανία
ψογερὸν Ἀρχίλοχον βαρυλόγοις ἔχθεσιν
παινόμενον [5]

Според сведоштвата на Критија [6], кој исто така го критикува Архилох дека во својата поезија открива опасни информации за себе, Архилох потекнува од мајка робинка Енипо, па заради сиромаштијата бил принуден да си ја бара среќата преку море. Затоа се населил на Тасос, каде служел како војник, што може да се види од фрагментите. Ваквиот негативен став кон поезијата на Архилох и кон неговата личност (став кој повторно произлегува од неговата поезија) продолжува и во хеленизмот, но само како фракција, кога учениот схолијаст Калимах му забележува на Архилох заради неговиот бесрамен јазик (фр. 380) [7]. Според Павсанија Архилох загинал во одбрана на Парос, кога бил убиен од некојси Калонда, жител на Наксос, кој имал прекар Гавран (Κόραξ).

2. Поезијата на Архилох

Кога се зборува за Архилох мора да се има предвид фактот дека тој не претставувал лирски поет, како што денес главно се подразбира, туку пејач (ᾄδοός), кој исполнувал одредена религиозна улога во својата заедница. Праксата ваквите пејачи да се нарекуваат поети (ποιηταί) се појавува дури во хеленизмот, кога поезијата настанува како резултат на ученост: не ги исполнува задачите на заедницата, туку задачите на кралскиот двор. Токму затоа, овие поети се нарекуваат салонски поети. Првите зачувани сведоштва во кои Архилох се нарекува поет се сретнуваат кај Павсанија (II век), кој го нарекува ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος [8], иако е несомнено дека вака бил нарекуван и во хеленизмот, и кај Атнај (II век). Друго име со кое се означува овој поет е јамбограф (ιαμβόγραφος), односно поет кој пишува јамби, така што и денес неговата поезија во антологиите на хеленската поезија се става под одделот јамбографија, иако пишувал и во други метри, освен јампски. Неговата поезија главно се дели на елегиски песни, пишувани во елегиски дистих, потоа јамби, песни пишувани во јампски триметар или трохајски тетраметар, и на крајот се еподите, песни пишувани во повторувачки комбинации од јампски триметар и семидактил, или јамбски диметар, кои исто така во збирките се групирани заедно со песните пишувани во јампски метар. Имено, јампскиот метар не ја дефинира јампската поезија, туку е најчесто употребуваниот метар за типот на поезија што содржи некои заеднички карактеристики,

кои подоцна влегуваат и во комедијата, а тоа се потсмевањето, опсценоста, експлицитните сцени итн.

Колоњската епода, чиј превод следи подолу, е една од новооткриените песни на Архилох, која недостасува во антологиите. Оваа Архилохова песна е создадена околу 650 год. п.н.е., а откриена е од Антон Факелман (Anton Fackelmann), на папирус кој бил користен за завиткување на мумија. Публикувана е во 1974 од R. Merkelbach и M. L. West во *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. Песната сега се нарекува прва колоњска епода, затоа што кодексот се чува во Колоња.

Метричката схема по која е работена оваа епода е следнава: јампски триметар, по кој следат два семидактила. Таквата схема се повторува повеќе пати. Не се знае колку точно, зашто не е зачуван почетокот на песната.

Според содржината, може да се каже дека оваа песна му припаѓа на циклусот песни за Ликамбовото семејство, или циклусот за Необула.

Според фрагментите од останатите песни на Архилох може да се реконструира веројатна содржина на оваа приказна. Имено, Ликамб бил жител на Парос, кој му ја ветил својата ќерка Необула на Архилох. Подоцна, не се знае заради какви причини, го погазил ветувањето и огорчениот Архилох го покажал својот гнев во песните. Според други сведоштва, Архилох толку го напаѓал ова семејство, опишувајќи ги двете ќерки на Ликамб во експлицитни сексуални сцени, што сите членови извршиле самоубиство. Според М. Л. Вест (M. L. West), не е веројатно дека овие ликови навистина постоеле, туку дека претставуваат типични карактери, кои фигурирале во јампската традиција. [9]

Во колоњската епода Архилох конкретно го опишува заведувањето на помладата сестра на Необула, чие име останува неизвесно. Некои истражувачи спорат за тоа дали воопшто станува збор за сестрата на Необула. Содржински, оваа песна следи по раскинувањето на веридбата меѓу Архилох и Необула, така што претставува некој вид одмазда на Архилох кон Необула, ако се земе предвид речникот, со кој ја опишува.

Сигурно е дека оваа песна имала своја улога во некој ритуал на Деметра, имајќи ја предвид поврзаноста на Деметра со јамбот [10], или, пак, е изведувана на некој дионисов фестивал, чиј култ се поврзува со Деметра, особено на егејските острови.

Колоњската епода е пишувана во наративна форма во прво лице, што ја прави многу интересна оваа песна. Поетот од прво лице преминува на директен цитат, како што се случува во епот, со таа разлика што во епот раскажувањето е во трето лице. Заради првото лице се добива впечаток дека поезијата што ја пишува Архилох е лична. Наративата овде служи за да се смени говорникот од жена во маж. Бидејќи оваа песна е најдолгата од Архилох, прашањето е дали и другите кратки фрагменти што се останати не се дел од некоја ваква мини драма или подолг наративен контекст? Од Аристотел (Аристотел, *Реторика*, 1418б, 23) се знае дека Архилох понекогаш употребувал и драмски лица. Заради ваквиот начин на пишување, денешните истражувачи го поврзуваат Архилох со комедијата. [11] За ваквото тврдење се зема предвид и Аристотеловото толкување за почетоците на трагедијата и комедијата (Ar. P. 1449a10-12) дека првата настанала од оние што го воделе дитирамбот (ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον) а втората - од оние што ги воделе фаличките песни (ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὰ φαλλικά). Ако

ова толкување се примени на колоњската епода на Архилох, која според содржината е поблиску до фаличките песни, тогаш некој вид *ἐξάρχων* е оној што ја рецитира песната и позајмува гласови за повеќе ликови. Дали постоел хор во ваквите песни, не може да се каже со сигурност, како што не е познато ни тоа, дали еподите воопшто имале музичка придружба и доколку имале, какви инструменти ја придружувале оваа рецитативна поетска форма.

Заведување на помладата сестра

..... [\[12\]](#)

πάμπαν ἀποσχόμενος·

ἴσον δὲ τολμήσω ^ –

εἰ δ' ὦν ἐπείγεται καί σε θυμὸς ἰθύει,

ἔστιν ἐν ἡμετέρου

ἢ νῦν μέγ' ἰμείρει[ι σέθεν

καλὴ τέρεινα παρθένος· δοκέω δέ μιν

εἶδος ἄωμον ἔχειν·

τὴν δὴ σὺ ποιή[σαι φίλην.]»

τοσαῦτ' ἐφώνει· τὴν δ' ἐγὼ ἀνταμει[βόμεν·

«Ἀμφιμεδοῦς θύγατερ,

ἔσθλης τε καὶ [περίφρονος

γυναικός, ἦν νῦν γῆ κατ' εὐρώεσσ' ἔχει,

τέρψιδες εἰσι θεῆς

πολλὰι νέοισιν ἀνδ[ράσιν

παρὲξ τὸ θεῖον χρῆμα· τῶν τις ἀρκέσει[ι.

τ]αῦτα δ' ἐφ' ἡσυχίης

εὐτ' ἂν μελανθη[– ^ –

ἐ]γὼ τε καὶ σὺ σὺν θεῶι βουλευόμεν.

π]είσομαι ὥς με κέλειαι

πολλὸν μ' ε[– x – ^ –

θρ]ιγκοῦ δ' ἔνερθε καὶ πυλέων ὑποφ[λύσαι

μ]ή τι μέγαιρε φίλη·

σχ]ήσω γὰρ ἐς ποη[φόρους

κ]ήπους· τὸ δὴ νῦν γνῶθι. Νεοβούλη[ν

ἄ]λλος ἀνήρ ἐχέτω·

.....

Сосем се оддалечив.....

а, таа, пак, се дрзна, рече:

„Но, штом се брзаш, срцето те притиска

и друга има в овој дом

што копнее многу (по тебе) –

а убава е, нежна мома; невина е

од тој род ми се чини е.

Е неа ти сожали ја.“

Ми рече вака, а јас, пак, ѝ одговорив:

„Еј ќерко ти на Амфимедо, [\[13\]](#)

што беше мила паметна

но сега, пак, под земја лежи, покојна,

божицата [\[14\]](#) на мажите

им дала безброј наслади [\[15\]](#)

и друго ќе ме задоволи, та не е сè

во односот [\[16\]](#). Но, кога мрак

ќе падне, ќе се смири сè

со бога јас и ти ќе разговараме.

А со тебе ќе правам јас

сал тоа што заповедаш.

По сидот ќе се искачам на портата

и драга не ми викај не!

Ќе останам на тревата

в градината [\[17\]](#). Ти ова запамети го:

Необула нек' ја има друг!

αἰαῖ, πέπειρα, δις τόση,

ἄν]θος δ' ἀπερρούηκε παρθενῆιον
κ]αὶ χάρις ἢ πρὶν ἐπῆν·
κόρον γὰρ οὐ κ[ατέσχε πω,

ἦβ]ης δὲ μέτρ' ἔφηνε μαινόλις γυνή.
ἐς] κόρακας ἄπεχε·
μὴ τοῦτ' ἐφοῖτ' ἀν[– ^ –

ὄ]πως ἐγὼ γυναῖκα τ[ο]ιαύτην ἔχων
γεῖ]τοσι χάρι' ἔσομαι
πολλὸν σὲ βούλο[μαι ^ –

σὺ] μὲν γὰρ οὐτ' ἄπιστος οὔτε διπλόη,
ἢ δ]ὲ μάλ' ὀξυτέρη,
πολλοὺς δὲ ποιεῖτα[ι φίλους·

δέ]δοιχ' ὅπως μὴ τυφλὰ κάλιτήμερα
σπ]ουδῆι ἐπειγόμενος
τὼς ὥσπερ ἢ κ[ύων τέκω.»

τοσ]αῦτ' ἐφώνεον· παρθένον δ' ἐν ἄνθε[σιν
τηλ]εθάεσσι λαβῶν
ἔκλινα· μαλθακῆι δ[έ] μιν

χλαί]νηι καλύψας, αὐχέν' ἀγκάλῃς ἔχω[v,
δεί]ματι παυ[σ]αμένην
τὼς ὥστε νεβρ[ὸν – ^ –

μαζ]ῶν τε χερσὶν ἠπίως ἐφηψάμην
ἦι πα]ρέφηνε νέον
ἦβ]ης ἐπήλυσιν χροά

ἅπαν τ]ε σῶμα καλὸν ἀμφαφώμενος
θερμ]ὸν ἀφῆκα μένος
ξανθῆς ἐπιψαύ[ων τριχός.

Оф, колку е презреана!

Та нејзе цветот момински ѝ овена
и милоста поранешна
ја нема – ко машко изгледа.

Се покажа ко луда жена навистина,
нек' оди по ѓаволите! [18]
Од таква само настрана!

Да имав таква жена за потсмев јас ќе бев
на сите мои соседи.
Те сакам тебе, неа не!

Ти не си таква неверна лицемерка.
А таа си е препредена,
по нејзино си работи. [19]

Се плашам дали родив слепи кутриња
бидејќи бев јас со неа
ко брза кучка избрзав.“

И реков така. После во цвекињата
расцветани ја налегнав
девојката и с' меката

ја покрив наметка, ја прегрнав за врат
бидејќи страв ја обзеде
ко срничка (во шумата).

Со раце нежно гради јас ѝ допирав,
ја разголив галејќи ја
и млада кожа се покажа.

Го чувствував во целост телото убаво
и пуштив бела распаленост
дур' руса коса допирав.

Белешки:

[1] „Дали си извонреден само за Хомер или и за Хесиод и за Архилох?“

[2] Види повеќе Rudolf Pfeiffer, History of Classical Scholarship: From the Beginnings to the End of the Hellenistic Age, Oxford At Clarendon Press, 1968, pp. 144-5.

[3] Pausanias, Graeciae Descriptio X 28, 2-3.

- [4] Види Douglas E. Gerber, *A Companion to the Greek lyric poets, Mnemosyne, suppl. 173*, Brill: Leiden & Boston 1997, 45.
- [5] Јас морам
да избегнувам зборови што касаат силно,
бидејќи сум го видел, многу време пред мене,
подбивачот Архилох во беспомошна состојба, како
се здебелува од тешки зборови на омраза.
- [6] Critias (fr. 44)
- [7] За Калимах се знае дека особено го почитувал Пиндар.
- [8] Pausanias, loc. cit.
- [9] M. L. West, *Studies in Greek Elegy and Iambus*. Berlin ; New York : de Gruyter, 1974.
- [10] Види Хомерска химна за Деметра.
- [11] За јамбот и неговата поврзаност со комедијата види повеќе M. L. West, *ibid.*
- [12] Преводот на песната е работен според 118a D. 196a W. (Latacz) P. Köln (ed. R. Merkelbach - M. L. West, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 14/ 1974).
- [13] Вообичаено е во антиката девојките да се идентификуваат со татковото име. Во овој случај, таткото на девојката е Ликамб, кој му ја ветил за жена на Архилох постарата ќерка Необула, но потоа го погазил ветувањето. Идентификување според мајката има кога мајката е хетајра или псевдохетајра, затоа што не е познат таткото, или, пак, кога мајката има повисок социјален ранг од таткото. Намерата на Архилох била да го омаловажи Ликамб, заради неговата постапка, така што ја издига Амфимедó на повисок ранг.
- [14] Афродита, божицата на телесната љубов.
- [15] Телесните наслади за жените се неважни во антиката.
- [16] Во оригиналот стои θεῖον χρεῖμα, „божествена работа“, или според други, „браќ“. Но, според претходната содржина, како и според онаа што следи, сигурно е дека θεῖον χρεῖμα значи „коитус“.
- [17] Тревата во градината (κῆπος) може да се протолкува како метафора – имено, како ἐφήβαιον τῶν γυναικῶν („срамни влакна кај жените“), односно го повторува ветувањето од претходно дека нема да имаат коитус.
- [18] Во оригиналот стои фразата ἐς κόρακας, која е многу вообичаена за аристофанската комедија, така што во Scholia in Ar. Pl.394 неправилно се укажува дека оваа фраза е атицизам. Имено, и кај Теогнид од Мегара се сретнува фразата ἐν κοράκεσσι καὶ ἐν φθόρῳ (Theogn. 833).
- [19] Необула била промискуитетна, а тоа е причина за раскинувањето на венчавката меѓу неа и Архилох; преку споредба со други песни на Архилох, , а тоа е наведено и погоре, причина за овој чин бил таткото Ликамб, зашто ја откажал венчавката (види Archil. fragmenta 94.95.96).